

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
pies@uni.lodz.pl

Małżeństwa osób bardzo młodych

Szczególne zainteresowanie społeczeństwa wzbudzają małżeństwa zawierane przez nowożeńców w wieku nieuznawanym za właściwy dla formowania rodziny. Jak się wydaje, w polskim społeczeństwie istnieje *cultural age deadline*, tj. społecznie zdefiniowane górne i dolne granice wieku, w którym powinny wystąpić pewne najważniejsze w życiu tranzycje, w tym przypadku zmiana stanu cywilnego. Wiek ten dotyczy przede wszystkim osób zawierających pierwszy związek, albowiem w przypadku małżeństw powtórnych z definicji wiek potencjalnych nowożeńców jest zdecydowanie wyższy i bardziej zróżnicowany.

Zainteresowanie w szczególny sposób okazywane jest zwłaszcza osobom bardzo młodym, w przypadku których istnieje domniemanie, iż z uwagi na niedokończenie możliwej kariery edukacyjnej, trudności w rozpoczynaniu kariery zawodowej, trudności finansowe i mieszkaniowe, czy wreszcie niedojrzałość emocjonalną istnieje duża niepewność co do jakości i trwałości związku. W przypadku ludzi bardzo młodych na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim małżeństwa formowane przez osoby mające mniej niż 20 lat. Z uwagi na odmienne traktowanie młodych mężczyzn i kobiet przez prawo, zarówno obecnie, gdy małżeństwo zawrzeć mogą nie tylko osoby w wieku 18 lat i więcej, lecz również kobiety mające 16 lub 17 lat (o ile wcześniej zostaną z uwagi na „ważne względy społeczne” uznane za pełnoletnie), jak zwłaszcza w latach 1965-1998, gdy związek małżeński zawrzeć mogli mężczyźni mający przynajmniej 21 lat, zaś w przypadku tych w wieku 18-20 lat niezbędna była zgoda sądu rodzinnego, dodatkowo warto skupić się w przypadku kobiet na małżeństwach zawieranych przez panny młode w wieku 16-17 lat, zaś w przypadku mężczyzn na nowożeńcach mających 18-20 lat – rys. 1.

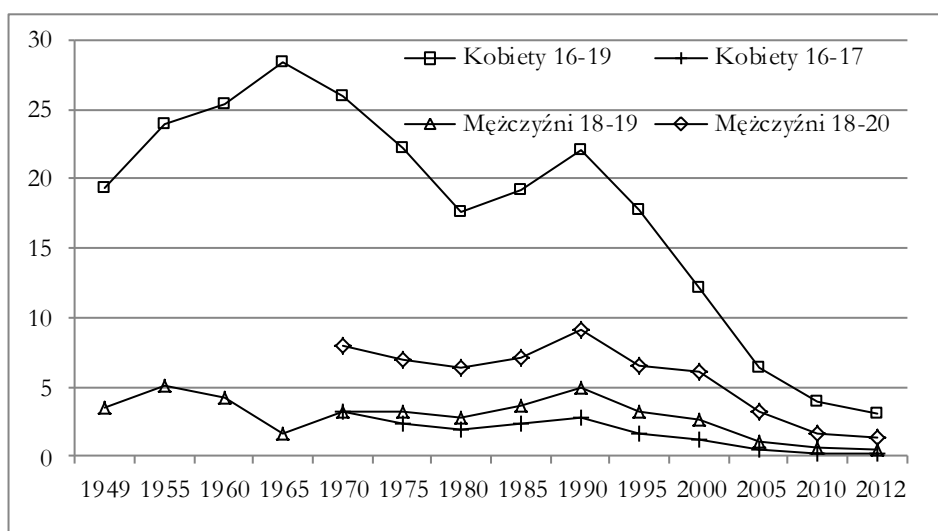
Zainteresowanie młodymi nowożeńcami wynika przede wszystkim ze świadomości ich często występującego braku wystarczającej dojrzałości do budowania dorosłych relacji, szczególnie w sytuacji, gdy najważniejszą przyczyną skłaniającą do stanięcia na ślubnym kobiercu jest ciąża. Związki takie odznaczają się niższą jakością, większą skalą problemów związanych choćby z koniecznością łączenia opieki nad małym dzieckiem z edukacją lub początkami kariery zawodowej, jak i wyższym prawdopodobieństwem rozpadu.

O ile w pierwszych czterech powojennych dekadach występowało wzrost lub utrzymywanie się udziału badanego typu małżeństw na wysokim poziomie, o tyle od ćwierćwiecza zaobserwować

można stały spadek ważności małżeństw w młodym wieku. Warto jednak zaznaczyć, iż ów spadek dokonuje się w warunkach ewidentnego spadku znaczeniu wśród osób młodych małżeństw naprawczych jako środka zaradczego w sytuacji wystąpienia ciąży partnerki. Porównanie danych odnoszących się do wzrostu częstości występowania urodzeń pozamałżeńskim ogółem i wśród matek nastoletnich dostarcza w tym przypadku jednoznacznych wskazówek odnośnie do rozluźniania się wśród młodych Polaków związku między prokreacją i małżeństwem, a pośrednio i pomiędzy seksem a małżeństwem – rys. 2.

Rysunek 1

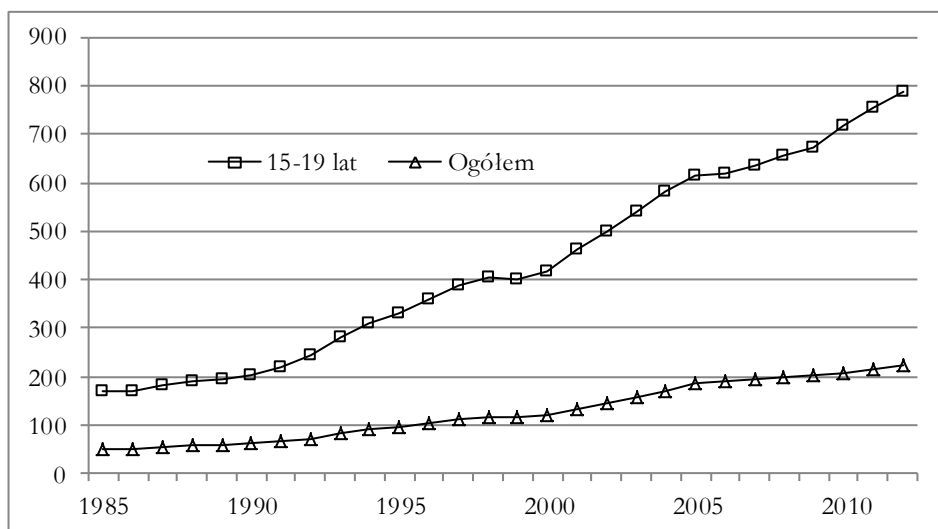
Małżeństwa zawierane przez osoby bardzo młode w latach 1949-2012
(jako % ogółu małżeństw)

Źródło: Roczniki Demograficzne z różnych lat

Rysunek 2

Odsetek urodzeń pozamałżeńskich ogółem i wśród kobiet nastoletnich w latach 1985-2012

Źródło: Roczniki Demograficzne z różnych lat

Przedstawione powyżej dane są w rzeczywistości wskazówką o skali upowszechniania się związków nieformalnych, a jednocześnie pośrednio o wzroście społecznej akceptacji dla niezalegalizowanych związków pomiędzy bardzo młodymi osobami.

Jednak należy sobie zdawać sprawę, iż odnotowane w ostatnim ćwierćwieczu zmiany mają jeszcze inne przyczyny – podwyższanie się wieku zawierania małżeństw oraz spowodowany zmniejszającą się po roku 1984 liczbą urodzeń spadek liczebności nastolatków. W pierwszym przypadku wypada wspomnieć, iż jest to spowodowane zarówno obiektywnymi czynnikami (sytuacja na rynku pracy wymuszająca dłuższy okres przebywania w systemie szkolnym), jak i zmianą percepcji *cultural age deadline*, tj. tego kiedy powinno się zakładać rodzinę. W przypadku drugiego czynnika zdawać sobie należy sprawę, iż obniżająca się liczba urodzeń z minimum odnotowanym w roku 2002 oznacza po kilkunastu latach zmniejszanie się liczby potencjalnych młodych młodożeńców.

Czynniki różnicujące częstość występowania małżeństw osób bardzo młodych. Zmiennymi różnicującymi częstość występowania związków zawieranych przez osoby bardzo młode są przede wszystkim klasa miejscowości zamieszkiwania i płeć (tab. 1). W przypadku klasy miejscowości zamieszkiwania zaznaczyć należy, iż im większe skupisko, w którym zamieszkują ludzie, tym niższa skłonność do zawierania związków w bardzo wczesnym wieku. Ta reguła zasada się przede wszystkim na wpływie wykształcenia i możliwości wykonywania pracy zarobkowej przez kobiety – im te dwie zmienne przyjmują wyższą wartość, tym mniejsza siła zachęt do wczesnego rozpoczynania życia rodzinnego.

Tabela 1

Częstość małżeństw osób bardzo młodych według klasy miejscowości zamieszkiwania w 2012 r.
(jako % małżeństw ogółem)

Typ miejscowości	Mężczyźni	Kobiety	
		16-19 lat	16-17 lat
Miasta	0,3	2,0	0,1
o liczbie ludności:			
100 tys. i więcej	0,2	1,5	0,1
50.000 - 100.000	0,3	2,2	0,1
20.000 - 50.000	0,3	2,4	0,1
10.000 - 20.000	0,3	2,6	0,1
5.000 - 10.000	0,3	2,8	0,1
poniżej 5.000	0,4	2,7	0,2
Wieś	0,7	4,7	0,3
OGÓŁEM	0,4	3,1	0,2

W przypadku płci prawie ośmiokrotnie częściej na wczesne małżeństwo decydują się kobiety. Jest to pochodna społecznego oczekiwania, iż – niezależnie od coraz powszechniejszego modelu rodziny z

dwojgiem pracujących partnerów – to mężczyzna będzie głównym żywicielem, dostarczającym dominującej części dochodów. Jednocześnie owa różnica jest pochodną wzorca formowania związków, zgodnie z którym – zarówno gdy mówimy o związku formalnym, jak i nieformalnym – zdecydowanie dominują takie, w których mężczyzna jest w wyższym wieku niż kobieta.

Przestrzenne zróżnicowanie. Częstość zawierania małżeństw przez osoby bardzo młode jest zróżnicowana również terytorialnie. Różnice pomiędzy ekstremalnymi jednostkami są znaczne, jak 1:2 (tab. 2.).

Tabela 2

Nowo zawarte małżeństwa osób bardzo młodych według województw w 2012 r. (jako % ogółu małżeństw)

Województwo	Ogółem		Miasto		Wieś	
	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety
Dolnośląskie	0,3	2,2	0,3	1,7	0,4	3,4
Kujawsko-pomorskie	0,3	3,0	0,1	1,8	0,6	4,5
Lubelskie	0,8	4,4	0,4	2,3	1,1	6,1
Lubuskie	0,3	2,0	0,3	1,5	0,3	2,9
Łódzkie	0,4	2,5	0,3	1,6	0,6	4,0
Małopolskie	0,5	3,8	0,2	1,7	0,8	5,4
Mazowieckie	0,5	3,0	0,3	1,6	0,9	5,2
Opolskie	0,4	3,6	0,2	2,7	0,6	4,5
Podkarpackie	0,6	4,2	0,5	2,6	0,7	5,4
Podlaskie	0,6	3,8	0,5	2,3	0,8	6,0
Pomorskie	0,3	2,7	0,2	1,6	0,4	4,6
Śląskie	0,4	3,1	0,3	2,5	0,8	5,1
Świętokrzyskie	0,5	4,1	0,1	1,9	0,8	5,8
Warmińsko-mazurskie	0,4	3,1	0,2	1,8	0,8	5,0
Wielkopolskie	0,4	2,7	0,2	1,5	0,6	4,0
Zachodniopomorskie	0,3	2,0	0,2	1,4	0,5	3,4
Polska	0,4	3,1	0,3	1,9	0,7	4,8

Województwa o najwyższej częstości małżeństw osób bardzo młodych zaznaczone są kolorem szarym, zaś te o poziomie najniższym pomarańczowym

Jednostki o najniższej częstości tego typu związków ulokowane są przede wszystkim na tzw. Ziemiach Odzyskanych, podczas gdy relatywnie wysoki udział obserwowany jest w zwartym bloku regionów Polski Południowo-Wschodniej. O ile w przypadku tych ostatnich regionów ważnym czynnikiem zwiększającym zastępy młodych osób stających na ślubnym kobiercu jest relatywnie niski poziom urbanizacji (jak już wspomniano, na terenach wiejskich występuje wyższe przyzwolenie, a może i oczekiwanie społeczne wobec wczesnego wstępowania w związki), o tyle w przypadku województw ulokowanych na obszarach północno-zachodnich zwrócić należy uwagę na fakt, iż w przypadku ciąży nastolatki zdecydowanie częściej prowadzi ona do wydania na świat dziecka pozamałżeńskiego.